

Ecology in Proverbs: A Comparative Study of Animal Names in Bakhtiari Luri and Gilaki

Leila Mirdar Soltani¹
Zahra Abolhasani Chime^{*2}
Mahnaz Karbalaee Sadegh³

Abstract

This comparative study explores the cultural significance of animal-related proverbs in the Bakhtiari Luri and Gilaki languages. Adopting an analytical approach, the research examines the cultural concepts embedded in the natural phenomena represented in the proverbs of the two speech communities. The corpus was compiled through library research by collecting Gilaki and Bakhtiari proverbs, which were subsequently described and analyzed within relevant thematic and discursive frameworks. The data consists of 72 Bakhtiari and 109 Gilaki proverbs concerning domestic animals, classified according to animal species and discourse categories, and examined descriptively and analytically. The findings indicate that donkeys, camels, and ewes are dominant in Bakhtiari proverbs, reflecting the community's mountainous ecosystem, nomadic lifestyle, and pastoral economy. In contrast, dogs, birds, horses, and cattle are more prominent in Gilaki proverbs, which align with the plains and wetlands of the Caspian region. Discourse analysis reveals that Gilaki proverbs emphasize moral and social values, while Bakhtiari ones focus more on the functional and utilitarian aspects of animals. These results suggest that proverbs, beyond their literary and didactic functions, embody ecological knowledge and cultural metaphors that vividly reflect the interrelationship between humans, animals, and the environment in local folk cultures.

Keywords: animals, ecology, ecology, culture, proverbs

1. Ph.D. Candidate of the Department of Linguistics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran. Iran. (leila_mirdar@yahoo.com)

*2. Associate Professor at Linguistics Department, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran. Iran. (**Corresponding Author: zahra.abolhasani@ut.ac.ir**)

3. Assistant Professor of the Department of Linguistics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran. Iran. (mahnaz.k.sadegh@iau.ac.ir)

Extended Abstract

1. Introduction

This study, drawing on the framework of ecolinguistics, examines the role of language in shaping human attitudes toward nature and its subsequent impact on either the degradation or preservation of ecosystems. As a reflection of community's culture, beliefs, rituals, and identity, language, particularly in the form of proverbs, can reveal the relationship between society and the natural world and provide a basis for gradually transforming environmental discourses. In this regard, proverbs related to domesticated animals in Bakhtiari Luri and Gilaki are analyzed as sources for understanding the mindset and lifestyle of people living in Iran's mountainous and temperate regions. The analysis of these proverbs enables a systematic elucidation of their role in representing cultural and ecological dimensions, as well as the implications that their similarities and differences hold for environmental attitudes. Ultimately, the study demonstrates how the linguistic structures of these two dialects have been shaped by the surrounding environment and what function they perform in sustaining or transforming environmental orientations.

2. Theoretical Framework

In this section, the influence of environmental characteristics of each ecological zone on the morphological, syntactic, and lexical structures of dialects and their role in shaping metaphors and regional dialectal variation is highlighted. Ecolinguistics seeks to explain linguistic and dialectal diversity through environmental factors, demonstrating that even dialects within a single geographical region cannot be fully understood without considering ecological conditions. The discussion then turns to animal metaphors, which are widely used across cultures to conceptualize human attributes and are grounded in the behavior, behavioral patterns, human-animal interactions, and physical appearance of animals. As cognitive and linguistic tools, animal metaphors represent human traits and states by referencing animals, thereby enhancing the expressive capacity of language in articulating abstract concepts. Humanities often attribute human-like qualities to animals and subsequently employ these attributed characteristics to explain their own behaviors. Furthermore, an examination of the role of metaphor in environmental scientific discourse illustrates how unreflective metaphor use can lead to social misunderstandings and policies that run counter to sustainability, whereas the deliberate and informed selection of metaphors can foster a more coherent alignment between scientific concepts and the social values associated with environmental sustainability.

3. Methodology

Ecolinguistics is an interdisciplinary field that examines the reciprocal relationship between language and the environment, exploring how physical and social ecological factors influence the structure and functions of language.

Within this framework, the notions of a linguistic ecosystem emphasize the bidirectional interaction between language and its environment, positioning language as both a product and a producer of the surrounding world. A segment of research in this field overlaps with discourse analysis, demonstrating how linguistic categorizations, including those related to animals, are shaped by their perceived utility and their relationship to humans. Meanwhile, cultural linguistics, drawing on concepts such as cognition, schemas, categories, and cultural metaphors, accounts for the relationship between language and culturally grounded conceptualizations.

Within this perspective, proverbs are regarded as dynamic linguistic and cultural units, not merely historical remnants but active tools for representing experience and facilitating problem-solving. Studies on proverbs reveal that they are deeply ingrained in culture and acquire nuanced meanings depending on their context and situational use. From a discourse-oriented viewpoint, they can be classified along a continuum ranging from beneficial to destructive discourses. In this approach, the primary criterion for analyzing proverbs lies in their implicit meanings rather than their surface-level thematic content.

4.Results & Discussion

This research examines proverbs featuring animal names in the Bakhtiari and Gilaki dialects from an ecolinguistic and cultural linguistic perspective. In the Bakhtiari corpus, the high frequency of animal names, particularly donkey and dog, reflects the nomadic population's livelihood and symbolic bond with livestock and the natural environment. These proverbs utilize animal nomenclature to judge and evaluate human behaviors and social relations through the lenses of morality, social standing, and power dynamics. Analysis of 72 Bakhtiari proverbs reveals that the highest frequencies belong to donkey (30%) and dog (19%), with the majority of these instances falling within the category of destructive discourse.

Similarly, within the Gilaki discourse, situated in a forested and coastal climate, animal names, especially dog, occupy a central position. Among the 109 Gilaki proverbs analyzed, dog accounts for 37% of occurrences, followed by horse, cow, cat, goat, and various birds. In these proverbs, themes of ethics, social relations, and power-seeking remain prominent, with the share of destructive discourse reported to be significantly higher than that of beneficial discourse. These results demonstrate that in both dialects, domestic animals function far beyond mere biological reference; they play a pivotal role in the conceptualization of human relationships, power hierarchies, and cultural value systems.

5.Conclusion & Suggestions

The findings of this study indicate that proverbs containing animal names in the Bakhtiari Luri and Gilaki dialects embody the environmental and cultural

concepts and beliefs of their speakers, functioning as repositories of intergenerational knowledge. A comparison of the two corpora shows that the prominence of donkey in Bakhtiari culture and the high frequency of dog names as well as the presence of birds in Gilaki culture is directly linked to the ecological conditions and livelihood patterns of each region. The absence or presence of certain species (such as camel, ram, goose, and stork) reflects underlying geographical and cultural distinctions.

The pattern of animal naming in these proverbs is not arbitrary; rather, it is grounded in lived experience and the everyday encounters of communities with local animal species. Consequently, proverbs implicitly represent an awareness of biodiversity and the interdependence between humans and other living beings. In both dialects, animals serve not only ecological roles but also act as powerful tools for transmitting knowledge, experience, and social values, with their characteristics being used to describe and evaluate human behavior. Discourse analysis reveals that Gilaki proverbs exhibit a higher proportion of moral and social themes compared to Bakhtiari, whereas in domains related to power-seeking and destructive discourse, the two communities display similar patterns. Bakhtiari Luri, however, records a greater share of beneficial discourse. These differences demonstrate that cultural preferences, social needs, and communal priorities are directly reflected in the selection of themes and the conceptualization of animals in proverbs, positioning language as a subtle indicator for interpreting the relationship between culture, climate, and ecosystem.

Select Bibliography

- Estaji A, Nakhavali F. *Semantic derogation in Persian animal proverbs. Theory and Practice in Language Studies*. 2011 Sep 12;1(9):1213-7. Doi: 10.4304/tpls. 1.9. 1213-1217 [In English].
- Ghatre. Fariba & Poshtvan. Hamide & Talebi Dastnaei. Mahnaz. *An Environmental Approach in Linguistic Research*. Institute for Humanities and Cultural Studies. 2015. [In Persian].
- Hsieh, Shelley Ching-yu.. (2008)"Cognitive models of using animal and plant metaphors." *Languages across Cultures* (2008): 131-149. [In English].
- Naghdi-pour. Mosa. *The Purest Bakhtiari Proverbs*. Ahwaz. Khatam Sabz. 2004. [In Persian].
- Porhelm, Mohammad. *A survey and classification of Gilaki proverbs*. Nashre Farhange Ilia. Rasht, 2014. [In Persian].
- Sapir. Edward. *Language and environment. The ecolinguistics reader. Language, ecology and environment*. 2001:13-23. [In English]
- Sharifi. Azade & Nadimi. Narjes. *A Semantic Analysis of the Use of Animal Names in Lari Dialect Proverbs (Based on Denotation, Subjectivity, and*

- Social Function*). *Languages and Dialects (The Academy's Special Issue)*, 2018. [In Persian].
- Sharifian, Farzad. (2017). *Cultural Linguistics: Cultural conceptualisations and language* (Vol. 8). John Benjamins Publishing Company. [In English].
- Soleimani, Mostafa & Naghizade, Mahmood. *Metaphor in Lori Proverbs (With an Emphasis on Proverbs of Baghmalek Region)*. Tarava. Ahwaz. 2018. [In Persian].
- Wolf, Hans-Georg. *Language and culture in intercultural communication. In The Routledge handbook of language and culture 2014 Dec 17* (pp. 445-459). Routledge. [In English].

How to cite:

Mirdar Soltani L., Abolhasani Chime Z, and Karbalaei Sadegh M. Ecolinguistics in Proverbs: A Comparative Study of Animal Names in Bakhtiari Luri and Gilaki. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2026; 2(20): 169-195. DOI:10.22124/plid.2026.30039.1711

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۸
صفحات: ۱۶۹-۱۹۵

زبان‌شناسی زیست‌محیطی در ضرب‌المثل‌ها بررسی تطبیقی نام حیوانات در لری بختیاری و گیلکی

مهناز کربلایی صادق^۳

زهرا ابوالحسنی چیمه^۲

لیلا میردار سلطانی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با رویکرد تطبیقی، اهمیت فرهنگی ضرب‌المثل‌های مرتبط با حیوانات در لری بختیاری و گیلکی را بررسی کرده‌است. در این پژوهش، با رویکرد تحلیلی، مفاهیم فرهنگی پدیده‌های طبیعی این دو منطقه بررسی شده‌است. پیکره داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای با جمع‌آوری ضرب‌المثل‌های گیلکی و بختیاری به‌دست‌آمده و سپس با توجه به موضوع و گفتمان توصیف و تحلیل شده‌است. داده‌ها ۷۲ ضرب‌المثل بختیاری و ۱۰۹ ضرب‌المثل گیلکی درباره حیوانات اهلی است که براساس گونه حیوانات و گفتمان‌های مختلف طبقه‌بندی شده و به‌صورت توصیفی-تحلیلی بررسی شده‌است. یافته‌ها نشان می‌دهد در ضرب‌المثل‌های بختیاری، حیواناتی چون خر، شتر و میش بسامد بالاتری دارند و این امر با زیست‌بوم کوهستانی، کوچ‌نشینی و اقتصاد دامداری این جامعه پیوند دارد، درحالی‌که در گیلکی، سگ، پرندگان، اسب و گاو متناسب با اکوسیستم جلگه‌ای و تالابی برجسته‌تر هستند. تحلیل گفتمان ضرب‌المثل‌ها نشان می‌دهد که در گویش گیلکی، مضامین اخلاقی و اجتماعی سهم بیشتری دارند، حال آنکه در بختیاری بر عملکرد و سودمندی حیوانات تأکید بیشتری دارند. این نتایج بیانگر آن است که ضرب‌المثل‌ها، افزون‌بر کارکرد ادبی و آموزشی، حامل دانش زیست‌محیطی و استعاره‌های فرهنگی هستند که رابطه انسان، حیوان و محیط‌زیست را در فرهنگ‌عامه به‌روشنی منعکس می‌کنند.

واژگان کلیدی: حیوانات، ضرب‌المثل، زبان‌شناسی زیست‌محیطی، فرهنگ، محیط‌زیست

leila_mirdar@yahoo.com

۱- دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

✉ zahra.abolhasani@ut.ac.ir

۲- دانشیار، گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسؤول).

mahnaz.k.sadegh@iau.ac.ir

۳- استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

۱- مقدمه

زبان می‌تواند چگونگی تفکر ما را دربارهٔ جهان تحت تأثیر قرار دهد و ما را به از بین بردن یا حفاظت از اکوسیستم‌هایی که زندگی به آن‌ها وابسته است، تشویق کند (استیپی، ۱۳۹۵). برای تحول در جامعه، تغییر تدریجی نگرش‌ها از طریق اصلاح گفتمان‌های زبانی ضروری به نظر می‌رسد. هرچند زبان‌شناسی نمی‌تواند روایت‌های اجتماعی را کاملاً دگرگون سازد، اما با تحلیل انتقادی و پیشنهاد الگوهای زبانی نوین، به پیشبرد اهداف زیست‌محیطی یاری می‌رساند.

زبان‌شناسی زیست‌محیطی^۱، همراه با شناخت دانش فرهنگی، ما را به درک باورها، آیین‌ها، هویت و تغییرات محیطی در زندگی جوامع مختلف می‌رساند. درواقع، مطالعهٔ زبان، مطالعهٔ فرهنگ است و به شناخت دانش فولکلور، آداب‌ورسوم و هویت یک ملت کمک می‌کند. زبان، ابزار قدرتمندی برای بیان ارزش‌ها و باورهای فرهنگی است. ضرب‌المثل‌ها به‌عنوان بازتاب نگرش‌های زیست‌محیطی، می‌توانند ارتباط جامعه با طبیعت را روشن کنند. به‌طورمثال، جوامعی که وابستگی بیشتری به کشاورزی دارند، واژگان و اصطلاحات خاصی دربارهٔ طبیعت دارند که نشان‌دهندهٔ ارتباط عمیق آن‌ها با محیط است.

پرسش‌های این پژوهش به این شرح است: ۱- نقش ضرب‌المثل‌ها در بازنمایی فرهنگ و اقلیم در لری بختیاری و گیلکی چیست؟ ۲- تفاوت‌ها و شباهت‌های ضرب‌المثل‌های مرتبط با حیوانات اهلی در مناطق کوهستانی و معتدل چه پیامدهایی دارد؟ ۳- ضرب‌المثل‌های مختلف ایران از چه الگوهای زبانی برای حفظ و نگهداری اکوسیستم بهره می‌برند؟

این پژوهش، با رویکرد مقایسه‌ای، بازتاب زبانی زیست‌محیطی مناطق گیلان و چهارمحال و بختیاری را بررسی می‌کند. پیکر داده‌ها به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده که شامل ۷۲ ضرب‌المثل لری بختیاری و ۱۰۹ ضرب‌المثل گیلکی برپایهٔ نام حیوانات اهلی و کارکرد موضوعی آن‌ها تحلیل شده‌است. ضرب‌المثل‌های گیلکی عمدتاً از شرق گیلان و لری بختیاری از منابع مختلف گویش بختیاری بدون محدودیت مکانی خاص استخراج شده‌اند تا بر تحلیل محتوایی متمرکز شود. این پژوهش با تمرکز بر زبان‌شناسی زیست‌محیطی و فرهنگی، اهمیت نمادین حیوانات اهلی را در هر دو گویش برجسته می‌سازد.

سبک زندگی و تماس مردم این مناطق با طبیعت، بستر مفهوم‌سازی‌های فرهنگی را در زبان فراهم می‌کند. شرایط اقلیمی متمایز این مناطق، تعامل مردم با محیط را شکل داده و بر سنت‌ها و نگرش‌های آنان تأثیر گذاشته‌است.

1. Ecolinguistics

با بررسی ضرب‌المثل‌های گیلان و چهارمحال و بختیاری، می‌توان مضامین زیست‌محیطی را شناسایی کرد و تصویری از ذهنیت جامعه ارائه داد. در این پژوهش، تأثیر محیط‌زیست بر تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگی این دو منطقه بررسی و تحلیل می‌شود که چگونه زبان یک منطقه تحت تأثیر محیط‌زیست شکل گرفته و به حفظ یا آسیب به آن کمک کرده‌است.

۲- پیشینه پژوهش ضرب‌المثل‌های مربوط به حیوانات

بسیاری از ویژگی‌های زبان، از جمله نام‌گذاری مفاهیم و پدیده‌ها و چگونگی شکل‌گیری استعاره‌ها و همچنین تفاوت‌های موجود در گویش‌های منطقه‌ای، از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی قابل توضیح است و این رویکرد نو می‌تواند پاسخ قابل قبولی برای تفاوت‌های صرفی-نحوی و واژگانی گویش‌های منطقه‌ای و محلی ارائه نماید. همچنین ویژگی‌های زیست‌محیطی هر اقلیم بر جنبه‌های مختلفی از زبان‌های رایج در آن، از جمله صرف، نحو و واژگان تأثیر می‌گذارند و نقش مهمی در چگونگی شکل‌گیری استعاره‌ها دارند. از سوی دیگر تفاوت‌های موجود میان گویش‌هایی که در یک منطقه جغرافیایی واحد به کار می‌روند نیز تنها با توجه به شرایط و ویژگی‌های زیست‌محیطی قابل توضیح است. با توجه به ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر اقلیم، عوامل زیست‌محیطی مختلفی در چگونگی شکل‌گیری زبان‌ها و تنوعات گویشی و زبانی در مناطق مختلف نقش دارند (قطره و همکاران، ۱۳۹۴).

یکی از حوزه‌هایی که نقش محیط‌زیست در آن پررنگ است، تصاویر زبانی در هر گویش است. استعاره‌های مفهومی کلی «انسان حیوان است» و «انسان گیاه است» در همه فرهنگ‌ها وجود دارد (Hsieh, 2006: 2214) استعاره‌های مربوط به حیوانات که در زبان متبلور می‌شود به چهار عامل الف) رفتار حیوان ب) محل زندگی حیوان ج) چگونگی و میزان ارتباطش با انسان و د) ظاهر حیوان مربوط می‌شود (Wierzbika, 1985:164).

از ابتدای خلقت، به دلیل رابطه نزدیک انسان با جانوران، جانوران و مجموعه ویژگی‌های ظاهری و رفتاری آن‌ها از نخستین مفهوم‌هایی هستند که بشر درمی‌یابد و به ایجاد مقوله شناختی مهمی منتهی می‌شود و سپس مفهوم‌سازی و در زبان بازنمایی می‌شود. نام جانوران و هرچه به جانوران مربوط است، نظیر اعضای بدن، ویژگی‌های ذاتی، رفتارهای خاص هر جانور و اعمالی که انسان بر جانوران اعمال می‌کند، کاربرد فراوانی در زبان دارند و رویکردهای مختلف زبانی و غیرزبانی پیرامون ارتباط انسان با جانوران شکل گرفته‌است. یکی از این رویکردها استعاره

جانوری است. استعارهٔ جانوری^۱ به استعاره‌هایی گفته می‌شود که رفتار، احساسات و ظاهر جانوران را به عنوان مرجعی برای توصیف و عینیت بخشی به رفتار، احساسات و ظاهر انسان می‌داند. درواقع، استعاره‌های جانوری ابزاری زبان‌شناختی‌اند که به زبان انسان در بیان برخی مفاهیم قدرت می‌بخشند (Sakalauskaite, 2010: 17).

به باور کووچش^۲ (2010: 124) بیشتر رفتارهای انسان را می‌توان در قالب استعاره‌های مربوط به رفتارهای حیوانات به‌خوبی درک کرد. روشن است که جانوران بدجنس و بدخلق نیستند، مانند گاو احمق و مانند گربه، بی‌چشم‌ورو؛ پس چگونه این واژه‌های مربوط به جانوران، معنای استعاری یافته‌اند. در پاسخ، کووچش می‌گوید: «تنها راهی که این معناها می‌توانند ظاهر شوند این است که انسان، ویژگی‌های انسانی را به جانوران نسبت دهد و سپس این ویژگی‌ها را مجدداً در مورد انسان به کار ببرد». این بدان معناست که در ابتدا به جانوران شخصیت داده شده و سپس ویژگی‌های حیوانی انسان‌مدار برای درک رفتار انسان استفاده شده‌است (همان: 152).

در کتاب «استعاره‌هایی برای پایداری محیطی»^۳ مشاهده می‌شود که دانشمندان برای تدوین و توضیح مفاهیم علمی به استعاره روی می‌آورند، اما یک استعارهٔ نسنجیده می‌تواند سوء تفاهم‌های اجتماعی و سیاست‌های معکوس ایجاد کند. نویسندگان نشان می‌دهد که چگونه استعاره‌ها، حقایق علمی را با ارزش‌های اجتماعی درهم می‌آمیزند و هشدار می‌دهد که در حوزهٔ محیط‌زیست، استعاره‌های بی‌احتیاط، ارزش‌های غالب را تقویت می‌کنند که با اهداف پایداری ناسازگارند. نویسندگان هم‌زمان پیشنهادهای عملی برای انتخاب استعاره‌های علمی جایگزین ارائه می‌دهد و بر تأمل انتقادی بیشتر در ابعاد اجتماعی و پیامدهای استعاره‌ها تأکید می‌ورزد (Larson, 2014).

۳- چارچوب نظری

۳-۱- زبان‌شناسی زیست‌محیطی

زبان‌شناسی زیست‌محیطی یک حوزهٔ میان‌رشته‌ای است که از یک طرف با زبان و از طرف دیگر با مسائل محیط‌زیست ارتباط پیدا می‌کند. در اوایل قرن بیستم، علاقهٔ زبان‌شناسان به بررسی ارتباط میان زبان و محیط پیرامونش بیشتر شد. ساپیر^۴ (1912)، زبان‌شناس آمریکایی با انتشار

1. zoometaphor

2. Z. Kovecses

3. Metaphors for Environmental Sustainability

4. E. Sapir

مقاله «زبان و محیط»^۱ نشان داد که زبان به میزان زیادی از محیط تأثیر می‌پذیرد. سایر محیط‌زیست را شامل عوامل فیزیکی (جغرافیا، آب‌وهوا، محیط طبیعی و ...) و عوامل اجتماعی (هنر، مذهب، معیارهای قومیتی و نوع حکومت) معرفی می‌کند که شکل‌دهنده تفکر و حیات افراد آن جامعه هستند.

هاگن^۲ (1970) برای نخستین بار از اصطلاح «زبان‌شناسی زیست‌محیطی» در سخنرانی خود با عنوان «درباره زیست‌بوم زبان‌ها»^۳ استفاده کرد. وی زیست‌بوم زبانی را یک استعاره دانست و هر زبان را زیست‌بومی دانست که بر زیست‌بوم‌های دیگر تأثیر می‌گذارد. هگز^۴ (1985: 146) از پژوهشگرانی است که محیط را در زبان‌شناسی زیست‌محیطی در معنای فیزیکی به کار برده‌است. وی زبان‌شناسی زیست‌محیطی را چنین تعریف می‌کند: «مطالعه چگونگی ارتباط پدیده‌های طبیعی مانند ویژگی‌های جغرافیایی، انسان‌ها و موجودات با زبان و فرهنگ».

به باور مولهاسلر^۵ (2003: 2) زبان با جهان و محیط اطراف ارتباط تنگاتنگ دارد، بدین معنی که هم زبان جهان را می‌سازد و هم محیط اطراف ما زبان را می‌سازد.

برخی از پژوهش‌ها که با کلیدواژه زبان‌شناسی زیست‌محیطی منتشر شده‌اند، ارتباط زیادی با مطالعات تحلیل گفتمان دارد. برای مثال یونگ^۶ (2001)، در چارچوب تحلیل گفتمان در زبان‌شناسی زیست‌محیطی، جانوران را بر مبنای سود و ارتباطشان با انسان دسته‌بندی کرده‌است: جانوران حلال‌گوشت، جانوران اهلی، جانوران خانگی، جانوران آزمایشگاهی.

۳-۲- زبان‌شناسی فرهنگی^۷

اصطلاح زبان‌شناسی فرهنگی را اولین بار لنگاکر^۸، یکی از پیشگامان زبان‌شناسی شناختی، در مطالعات خود درباره رابطه بین دانش فرهنگی و دستور زبان به کار برده‌است. وی خاطرنشان می‌کند که «ظهور زبان‌شناسی شناختی را می‌توان بازگشتی به زبان‌شناسی فرهنگی دانست. در

-
1. Language and environment
 2. E. Haugen
 3. On the Ecology of Language
 4. C. Hagège
 5. P. Mühlhäusler
 6. M. Jung
 7. Cultural Linguistics
 8. R. Langacker

نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی، دانش فرهنگی نه‌تنها منشأ واژگان به‌حساب می‌آید، بلکه می‌توان آن را اساس شکل‌گیری دستور زبان نیز در نظر گرفت (Langacker, 1994: 31). به اعتقاد پالمر^۱ (1996:19) معناشناسی قومی «مطالعه شیوه‌های فرهنگی مختلف در شناسایی و مقوله‌بندی قلمروهای متفاوت معرفتی، مانند گیاهان، حیوانات و خویشاوندان است. برای نمونه معناشناسان قومی طبقه‌بندی زبان‌های مختلف، مانند زبان‌های بومیان استرالیایی را از قلمروهایی مانند گیاهان و خویشاوندی بررسی می‌کنند و بر پیچیدگی و تفاوت میان آن‌ها تأکید دارند.

به باور شریفیان (2017: 9) زبان‌شناسی فرهنگی به بررسی متقابل زبان و فرهنگ می‌پردازد. محور چارچوب نظری زبان‌شناسی فرهنگی، «شناخت فرهنگی^۲» است و ابزارهای چارچوب تحلیلی زبان‌شناسی فرهنگی شامل «طرح‌واره‌های فرهنگی^۳»، «مقوله‌های فرهنگی^۴» و «استعاره‌های فرهنگی^۵» هستند. زبان‌شناسی فرهنگی از این ابزارها استفاده می‌کند تا رابطه زبان و مفهوم‌سازی‌های فرهنگی را نشان دهد. انسان، تجارب خود را از طریق این مفهوم‌سازی‌ها بیان می‌کند و این مفهوم‌سازی‌ها با توجه به تجارب زبانی جوامع زبانی، متفاوت هستند. چارچوب تحلیلی «زبان‌شناسی فرهنگی» ابزار مفیدی به دست می‌دهد که از طریق آن می‌توان ویژگی‌های زبانی را بررسی و با این روش رابطه میان زبان و مفهوم‌سازی‌های فرهنگی را تحلیل کرد.

۳-۳- نقش ضرب‌المثل‌ها به لحاظ فرهنگی و معنایی

به اعتقاد کتز^۶ (1999)، ضرب‌المثل‌ها فقط عبارتی مرده با ریشه تاریخی نیستند بلکه طی فرایندی زنده، فعال و اغلب فراگیر شکل می‌گیرند. آن‌ها از نظر نحوی تغییرناپذیرند؛ ممکن است هم‌معنی آن‌ها تولید شود یا در موقعیت‌های جدید، ضرب‌المثل‌های جدید خلق شود. سیسیلیکا^۷ (2002)، درباره ضرب‌المثل‌ها دو نظریه مهم معرفی می‌کند: «نظریه زنجیره‌ای بزرگ استعاره^۸» لیکاف^۹ و ترنر^{۱۰} (1989)؛ و «نظریه گسترده مفهوم بنیاد^۱» هانک^۲ و تمپل^۳ (1999).

-
1. G. Palmer
 2. Cultural Cognition
 3. Cultural Schema
 4. Cultural Category
 5. Cultural Metaphor
 6. A. Katz
 7. A. Cieslicka
 8. GCMT (GRAT Chain Metaphor Theory)
 9. G. Lakoff
 10. M. Turner

(1999). براساس دیدگاه ECBT درک و تفسیر ضرب‌المثل‌ها به‌مثابه فرایند حل مسأله است به‌طوری‌که مفسر ضرب‌المثل با حل مسائل کوچک‌تر به هدف بزرگ‌تر که کشف معنای مورد نظر گوینده است، دست می‌یابد. بدین ترتیب مجموعه‌ای از فرایندها معنای لفظی ضرب‌المثل را به‌صورت غیرلفظی تعبیر می‌کنند و درک استعاری ضرب‌المثل امکان‌پذیر می‌شود.

براساس GCMT بسیاری از زمینه‌های ساختار زبان عمیقاً به نظام‌های ادراکی انسان مرتبط است. برخی از اصول GCMT از این قرار است: اصل اول، ضرب‌المثل‌ها عمیقاً ریشه در فرهنگ دارند. دوم، درک و تفسیر مردم از ضرب‌المثل تحت تأثیر «اصل تطابق استعاری»^۴ صورت می‌گیرد. این اصل ضرب‌المثل را به شکل استعاری در نظر می‌گیرد که بخشی از میراث زبانی یک فرهنگ را تشکیل می‌دهد و در نظام مفهومی بشر از پیش ذخیره شده‌است.

معین‌الدینی (۱۳۸۱: ۳۸) معتقد است ضرب‌المثل‌ها، هر یک در موقعیت و بافتی خاص و براساس واقع‌های مشخص به‌وجود آمده‌است و انتخاب آن‌ها هدفمند و با توجه به بافت کلامی و غیرکلامی صورت می‌گیرد؛ بنابراین به لحاظ موضوعیت نیز تفاوت دارند. در یک طبقه‌بندی کلی، ضرب‌المثل‌ها را می‌توان با توجه به موضوع، به‌صورت زیر طبقه‌بندی کرد. این دسته‌بندی شامل امثال زیر است:

- مذهب: امثال مرتبط با نیایش، عبادت و ایمان.
- آموزش و تربیت: امثال پندآموز و تربیتی.
- اقتصاد: امثال پیرامون پول، درآمد و نیازهای جامعه.
- سیاست: امثال درباره استفاده مشروع از قدرت برای حفظ نظم.
- قدرت‌طلبی: امثال مرتبط با کسب و نشان دادن قدرت.
- احساس و عاطفه: امثال درباره عشق، دوستی و محبت.
- اخلاق: امثال مربوط به رفتارهای اخلاقی و ارزش‌های درست.
- آرمان‌گرایی: امثال درباره، آرزوهای بزرگ و دست‌نیافتنی.
- خانواده: امثال درباره روابط خانوادگی، ازدواج و مسئولیت‌های خانواده.
- اجتماع: امثال پیرامون فقر، بیکاری و اعمال نامفید.

1. ECBT (Extended Conceptual Basis Theory)

2. R. P. Honeck

3. J. G. Temple

4. Metaphorical Mapping Principle

- تشبیه: امثال مبتنی بر تشبیه.
- متفرقه: امثال و عباراتی که در موضوعات بالا نمی‌گنجد.

نگارنده براساس تقسیم‌بندی‌های ارائه‌شده در ضرب‌المثل‌ها، تقسیم‌بندی کلی‌تری را انجام داده‌است و این ضرب‌المثل‌ها را براساس نوع گفتمان به دو دسته مفید و مخرب تقسیم کرده‌است. به‌عنوان مثال، ضرب‌المثل‌هایی که موضوعاتی چون اخلاق، خانواده، تشبیه، مذهب و آموزش و تربیت را پوشش می‌دهند، در دسته گفتمان مفید قرار گرفته‌اند. این‌ها موضوعاتی هستند که معمولاً ارزش‌های مثبت و سازنده را ترویج می‌دهند. در مقابل، ضرب‌المثل‌هایی که به موضوعاتی چون اقتصاد، سیاست، آرمان‌گرایی و مسائل اجتماعی می‌پردازند، به‌عنوان گفتمان مخرب دسته‌بندی شده‌اند. این دسته از ضرب‌المثل‌ها ممکن است به ترویج نگرش‌های منفی و غیرسازنده منجر شوند. با توجه به ماهیت چند لایه و بافت‌محور بودن ضرب‌المثل‌ها، مرز میان گفتمان مفید و مخرب قطعی نیست. در ضرب‌المثل‌ها معیار دسته‌بندی نه صرف موضوع ظاهری، بلکه مفاهیم ضمنی آن‌هاست؛ بدین معنا که اگر پیام نهایی به تقویت نگرش‌های منفی یا بازتولید ساختارهای ناعادلانه بینجامد، ضرب‌المثل‌ها در زمره گفتمان مخرب قرار می‌گیرد. هرچند ظاهراً نکات پندآموز داشته باشد.

گفتمان مفید: موضوعاتی مانند اخلاق، خانواده، تشبیه، مذهب، آموزش و تربیت
گفتمان مخرب: موضوعاتی مانند اقتصاد، سیاست، آرمان‌گرایی، اجتماعی

۴- تحلیل زبان‌شناسی زیست‌محیطی ضرب‌المثل‌ها در لری بختیاری و گیلکی

۴-۱- تحلیل ضرب‌المثل‌های بختیاری

استفاده از نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های بختیاری نشان‌دهنده ارتباط نزدیک مردم این منطقه با محیط طبیعی است. حیوانات نه تنها به‌عنوان بخشی از اکوسیستم، بلکه به‌عنوان نمادی از ارزش‌های فرهنگی، باورها و سنت‌ها دیده می‌شوند. عشایر بختیاری با تکیه بر دام‌های خود برای امرار معاش و بقا، پیوند عمیقی با سرزمین خود دارند. درنتیجه، حیوانات در این فرهنگ جایگاه ویژه‌ای دارند و اغلب برای انتقال پیام‌هایی در مورد جهان طبیعی و تعامل انسان با آن استفاده می‌شوند. حیوانات به‌صورت نمادین برای نشان دادن ویژگی‌ها، رفتارها و احساسات انسان استفاده می‌شوند و اغلب به‌عنوان راهنما یا هشدار به آن‌ها، درس‌ها و حکمت ارزشمندی را می‌دهند. این نشان‌دهنده احترام عمیق برای جهان طبیعی است و نقش حیوانات را به‌عنوان ساکنان مشترک زمین تصدیق می‌کند.

جدول ۱- ضرب‌المثل‌های مرتبط با نام حیوانات اهلی در لری بختیاری

تلفظ در لری بختیاری	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
asb	asb	mar asbete be har xonden	مگر اسب تو را خر صدا کردند.	کسی که بدون اینکه اهانتی را بشنود بیخودی ناراحت شود.	مفید/ آموزش و تربیت
		asbe kuta, mare babun geretâre	اسب، نگهداری کره‌اش را هم به عهده بگیرد، دیگر فاجعه است!	کسانی که دارای مشغله فراوان هستند و در همان حال بچه‌ای را هم باید تر و خشک کنند، اصولاً اسب از کره‌اش نگهداری نمی‌کند و این مثل اشاره به آن است.	مفید/ آموزش و تربیت
		dandune ?asbe piškešine ni šomâran	دندان‌دون اسب پیشکشی را نی شمارن.	از هدیه ایراد گرفت.	مخرب/ اخلاق
bar barî	bare	bar bari namiri bahâre sovzi be gom dare	ای بره نمیر بهار می‌آید و سبزی بر سر درخت می‌آید.	در مورد وعده دادن به بره در فصل زمستان که در آینده بهار می‌آید و درختان هم سبز می‌شوند، به‌نوعی نوید و بشارت است.	مفید/ آرمان‌گرایی
bare	bare	bare nar be kale ni mohane	-	فرزند پسر از خانواده جدا می‌شود.	مخرب/ خانواده
boz	boz	boz ke ?ajaleš abarse, nonâ, šone exore	میخ به تابوت خود زدن	کاری که عاقبت بدی دارد انجام داد.	مخرب/ اخلاق
boz/ bozgal	bozqâl e	ya boz gar hame bozgol gar ekone	یک بز گر همه بزغال‌ها را گر می‌کند.	یک فرد مبتلا به مرضی مسری همه را مریض می‌کند.	مخرب/ اجتماع
har	xar	âdom sovâr har mardom tond pyâdeh ebûweh	کسی که سوار خر مردم باشد زود پیاده می‌شود.	امانت‌دار باید دیر یا زود امانت را تحویل صاحبش بدهد.	مفید/ اخلاق
		toše xar har marow	توشه خوری که خر را هم نمی‌رانند.	کنایه از افراد مفت‌خور و تنبل	مخرب/ اجتماع
		jo kêr marsi âkone mâl mard arsi akone	جو خر را چاق می‌کند و مال و ثروت مرد را بالارزش می‌کند.	مال و ثروت مرد را با اعتبار می‌کند.	مفید/ قدرت‌طلبی
		har be band ebandn mard be lesov	-	خر را با بند یا طناب می‌بندند و مرد را با اعتماد به عهد و وفایش پایبند می‌دانند.	مفید/ اخلاق
		har be pyqâm av nye xore	خر با پیام آب نمی‌خورد.	منظور کار سفارشی به‌خوبی انجام نمی‌گیرد.	مخرب/ اقتصاد

har be ter ter ze qap gorg bedar nyre	الاغ با فرار کردن نمی‌تواند خود را از گرگ دور کند.	کنایه از افراد ضعیفی که به دست یک شخص قلدر می‌افتند.	مخرب/قدرت‌طلب ی
har panâ bar xodâ ne gorg xard	الاغ فردی که می‌گفت پناه‌بر خدا و الاغش را رها کرده بود گرگ آن را درید.	هر کاری را باید پیگیری کرد.	مفید/آموزش و تربیت
har dyze be morden xos be zarar shâv râzi	-	الاغ قهوه‌ای‌رنگ با مردن خودش به خاطر ضرر زدن به صاحبش راضی است.	مخرب/اخلاق
har ze kayas bâr ze nâs njmîdî vyd ke bemire	خر از کاهکش (نام طایفه‌ای) بار از نصیر (نام طایفه‌ای) اجل گرفته آمده‌است که بمیرد.	شخص بی‌نسبتی که در کار دیگران دخال‌ت می‌کند.	مخرب/اخلاق
har zyr pâs hesâwnye kone	خر زیر پایش را حساب نمی‌کند.	کسی که حواس‌پرتی داشته باشد.	مخرب/اخلاق
har ze kâje xarmen ze kâje	خر از خواجه، خرمن هم از خواجه	دخال‌ت بیجا کسی در کارهای مردم	مخرب/اخلاق
har sar gap gâ din bârik mâmle bokon be šavtâri	خر سر بزرگ و گاو دم باریک را در شب معامله کن.	خریدن احشام هم با توجه به مشخصات آن‌ها است.	مفید/آموزش و تربیت
hares ze pol gozšt	خرش از پل گذشت.	کسی که مشکلاتش حل شد و به فکر دیگران نیست.	مخرب/آموزش و تربیت
har ke be piyâz axeri gyre be hare	خری را که با قیمت پیاز می‌خری داخل گل و شله گیر می‌کند.	هر چیزی که ارزان قیمت است بازدهی کارش خوب نیست.	مخرب/اقتصاد
hare mo zekori din nadâšt	خر من از کوچکی دم نداشت.	حاشا کردن چیزی که واقعیت دارد.	مخرب/آموزش و تربیت
xdmat kar yâ goz yâ laqae	جواب خدمتگزاری به خر بی‌تفاوت بودن یا لگد زدن است.	در مورد جواب محبت دادن افراد نادان و جاهل که همان بی‌احترامی است به کار می‌رود.	مخرب/اخلاق
mar hendi har hûrs exve	مگر هندی خر و خورجینش را می‌خواهد.	منظور زیاده‌روی در مصرف چیزی است.	مخرب/اخلاق
har exon yâ siav yâ kâr	الاغ را یا برای آب آوردن یا برای کار کردن می‌خواهند.	منظور در مورد افراد بی‌عرضه که آن‌ها را فقط برای کار کردن فرامی‌خوانند.	مخرب/اجتماع
ya hari	یک الاغی به تو	منظور معاوضه کردن یک جنس	مخرب/اقتصاد

		bedomet ke har xot yâd koni	می‌دهم که یادی از الاغ قدیمی خودت بکنی.	خوب با جنس بد است.	
har/bo z/gâna mîš	xar/bo z/ gâv/go sfand	âsûdeh darwiš na har na boz na gânamîš	درویش آسوده‌حال است، به خاطر اینکه نه خر و نه گاو و نه بز و نه گوسفندی دارد.	کسی که زندگی‌اش بدون زحمت و راحتی می‌گذرد.	مفید/آرمان‌گرایی
har/gât	xar/ gâv	âqorbon biyawbogom dâstov dâteh čarme haret hošg navideh mordeh	آقا قربان بیا داستان مادرت را برایت بگویم که چرم خرت خشک نشده و گاوت هم مرده.	در مورد گرفتاری و مشکلات زندگی که برای کسی به وجود می‌آید.	مخرب/اقتصاد
har/ gorg	xar/ gorg	xar ve zâr zâr ze čange gorg be dar	خر با عرعر کردن از دست گریز به در نمی‌رود.	انسان، تنها از طریق تلاش می‌تواند از زندگی بهره‌مند شود و هرچه تلاش بیشتری بکند، به سود و منفعت بیشتری می‌رسد.	مفید/آموزش و تربیت
havl/h ar	kore olaq/x ar	havli ke ze i har xâkes bar sar	بیچه الاغی که از این الاغ است خاکش بر سر است یعنی به درد نمی‌خورد.	از فرزندان افراد لایبالی نباید انتظار زیادی داشت.	مخرب/خانواده
rame	rame	delom si rameh dard nyekone delom si rameh čar dard ekone	دلم برای رمه (گله) چهارپایان درد نمی‌کند، دلم برای مرتفع چهارپایان می‌سوزد.	برای از دست دادن گوسفندانم ناراحت نیستم بلکه به خاطر از دست دادن ارث و میراثم ناراحت هستم.	مخرب/اقتصاد
sag	sag	sag ke čâq ibu goštes nixoran	آدم بی‌ارزش همیشه همان است و ظاهرش هم عوض شود، همان است.	-	مخرب/اخلاق
		sag be dav shâv be esterâhat	سگ دارد می‌دود و صاحب او در حال استراحت است.	صاحب کار در حال استراحت باشد و فرد دیگری بیش از حد زحمت می‌کشد.	مخرب/قدرت‌طلبی
		sag bedin sowarov	سگ دنبال سواران می‌دود.	شخص بی‌شخصیت که هر لحظه از کسی پیروی می‌کند.	مخرب/اخلاق
		say be sale si yak ekošn	سگ داخل سبد برای همدیگر می‌کشد.	برای همدیگر زیادی دلسوزی کردن	مفید/احساس و عاطفه
		sag be gi xarden bhâri nye bow	سگ با مدفوع خوردن بهاری نمی‌شود	قناعت بیش از حد نمودن	مخرب/اقتصاد
		sag syâe vo esbiad nadâre	سگ سیاه و سفید نداره.	آدم بدجنس و بدکار در هر لباسی و به هر چه‌رهای باشد خیانت‌کار است.	مخرب/اخلاق

مخرب/اخلاق	دماغش را بگیری جاننش به در می‌رود. افراد پرحرفی که حرف مفت می‌زنند اما حرف‌های بی‌معنی و بدون تفکر می‌زنند.	انگار سگ سوزن خورده‌است.	sage sizan karde		
مخرب/اخلاق	در مورد اشخاصی که حرف بد می‌زنند و کسی هم اهمیتی برای آن‌ها قائل نیست.	سگ که پارس می‌کند مگر دمش را می‌برند.	sag ke pâs ekone mar dins ebom		
مخرب/آرمان‌گرای	ثروتمند شدن افرادی که قبلاً فقیر بودند و به‌تازگی ثروتمند شدند.	سگ که سیر می‌شود آبگوشت هم فاسد می‌شود.	sage ke sir ebov xlye to roš ebov		
مخرب/آرمان‌گرای	شخصی که ادعای انجام کاری را می‌کند که از عهده آن برنمی‌آید.	سگ که گراز می‌گیرد.	sag gorâz ger		
مخرب/خانواده	نوه و نتیجه بد، باز هم بد است.	فرزند سگ همان توله‌سگ است.	farzande sag sagûe		
مخرب/قدرت‌طلب	-	سگ در خانه صاحبش زرنگ است.	sag dame hone saws zale		
مخرب/اجتماع	-	وقتی از کسی سخن می‌گویی و فوراً سر می‌رسد.	esme sag iyâri ço beggar be dast		
مخرب/اخلاق	دو چیز که مخالف همدیگر هستند.	سگ و گربه	sago gorbe	sag/ gorbe	sag o gorbe
مخرب/قدرت‌طلب	کسی که صاحب ثروتی می‌شود که لیاقت داشتن آن ثروت را ندارد.	روغن داخل شکم سگ نمی‌ماند.	rûqn be eškam sye nye vâste	sag	sye
مفید/آموزش و تربیت	به روش اصولی و صحیح زندگی کردن است.	دورتر از شتر بخواب دیگر خواب آشفته و پریشان نمی‌بینی.	dir ze šotor bexavs xav â šofteh mabin		
مخرب/اجتماع	هر کسی از چیز گمشده‌ای اطلاعاتی داشته باشد در صورتی که گمشده پیدا نشود آن شخص دزد محسوب می‌شود.	شتر دیدی؟ نه.	šotor didi? na	šotor	šotor
مفید/احساس و عاطفه	اتفاق خاصی که برای کسی رخ می‌دهد.	شتر در خانه‌ات افتاده‌است.	šotor vast dar hovet		
مخرب/احساس و عاطفه	شیون و یا شادی به‌مرور زمان برای هر خانه‌ای پیش می‌آید.	شتر هر دقیقه زانو در خانه یکی می‌زند.	šotor har damov zovy zane dar hove yaky		
مخرب/قدرت‌طلب	-	قاطر را که نعل کردند، پشه‌کوره نیز پایش را بلند کرد و گفت: مرا نیز نعل کنی.	qâtəran naʔl kardan, pašqe kure ham pâs boland kard, gad munam, naʔl kanin	qâter	qâter
مخرب/اخلاق	-	عروس از خانه	Behig ze hone bus kur	kalâq	kalâ

		پدرش کور بود گفتند کلاغ در راه چشم‌مانش را درآورد.	bi gadan min rah kele tias darâvarde		
مخرب/اجتماع	در مورد تظاهر و صحبت بیجا کردن در مورد کسی به کار می‌رود.	مادرم مرد خیلی با خیر و برکت بود، گاوَم مرد هم خیلی شیرده بود.	dâm amyre xyrâ ebovhe gâm emire šîrâ ebovhe	gâv	Gâ
مخرب/اقتصاد	کسی که صاحب مالی بدون صرفه است و دیگران هم با توجه به آن مال به وی کمک نمی‌کنند.	ای گاو سیاه رانت ببرد، از دوغ گدایی هم مرا بی‌نصیب کردی.	gâ kale rovet borâz dogadai ham vandim		
مخرب/آموزش و تربیت	کمک کردن به کسی که همیشه چشم انتظار کمک است.	نه به زن هیزم بده و نه به گاو علف.	na zan hive bede na gâne alaf		
مفید/اقتصاد	هرکسی باید مراقب و مواظب اموالش باشد.	هر کسی به هنگام زایمان گاوَش پهلوی گاوَش نباشد گاوَش گوساله نر می‌زاید.	harke xos ičuny gâs ezâhe garnar	gâv	Gâ
مخرب/آموزش و تربیت	کسی که قصد انجام کاری را ندارد.	یا با گاوها نمی‌روم یا پاهایشان را می‌شکنم.	yâ bâ gâval nyerom yâ pâsov eškanom		
مخرب/اجتماع	آدم‌هایی که تن به کار نمی‌دهند، فرقی نمی‌کند که کار چه باشد.	برای گاوی که خیش نمی‌رود و تن به کار نمی‌دهد، چه یک من و چه صد من بذر، فرقی نمی‌کند.	se gâ makâl če ye man, če sad man		
مفید/تشبیه	-	دختر به مادر و گوساله به گاوَش می‌برد.	dehdar be dâ ebre gor be gâ ebre		
مخرب/قدرت‌طلبی	تا چماق خیس نباشد گاو و خر بار نمی‌برد.	تا نباشد چوب تر بار نمی‌برد گاو و خر.	tâ nbov čvtar bâr nye baregâ har	gâv/xar	Gâ/ har
مخرب/اجتماع	لقمه چربی که به دست کسی بیفتد.	پیه را به دست گربه دادن	pne dâden dast gorbeh	gorbe	gorbe
مخرب/اخلاق	افراد طمع‌کار که به تظاهر از مال مردم دوری می‌کنند.	گربه از گوشت قهر کرده‌است.	gorbe z gust be qahre		
مخرب/اخلاق	کسی که ادعای انجام دادن کاری را دارد و از عهده آن بر نمی‌آید.	گربه هم گندم گرما داده برمی‌چیند.	gorbe gandom beršte evor čyne		
مخرب/خانواده	شخص یا مردی که بیرون از خانه لاف می‌زند و در خانه هیچ اختیاری نداشت.	از کوه (خارج از منزل) کدخداست ولسی در منزل گوساله‌ها را	ze ko kâd xodâ ze mâl gargelûn	gosâle	gargel ûn

		می‌چراند.			
مغرب/قدرت‌طلبی	وقتی رقبای فردی از بین می‌روند آن فرد مرد میدان می‌شود.	گله که شروع به چربیدن می‌کند، میش لاغر گله جلو می‌گیرد.	gale ka črâ egre miš lare nyâ egre	gale	gale
مغرب/اجتماع	چیزی یا حیوانی اهلی که گم‌شده است پیدا کردنش مشکل است.	اگر چشم‌ت به پشت گوش‌هایت افتاد به مال گمشده‌ات می‌افتد.	ar tyt vast be post gošat be mâl balâ avaydat evofte	heyvân	mâl
مفید/اخلاق	-	چوپان گوسفندان را رها می‌کند ولی صاحب گوسفندان آن‌ها را رها نمی‌کند.	šov galne wel ekone mâl xodâ galne wel nykone	gosfand	mâl
مغرب/خانواده	دو زن پرمسدا در یک خانواده به‌صورت هوو با شوهرشان سازگاری ندارند.	دو کله نر میش داخل یک دیگ نمی‌پزد.	do kale nar miš men yadig nye pahsen	mîf	mîf
مفید/اقتصاد	کسی که به اعتبار مالی که دارد قرض بکند.	قرض‌دار است ولی میش در گله است.	qarz be gardn miš begale		
مغرب/اقتصاد	-	کدخدای شکمو و میش شکمو هر دو خوب نیستند.	kadxodâ songv miš leher		
مغرب/اخلاق	منظور فردی کاری را انجام می‌دهد اما کسی دیگر به‌دروغ لاف انجام دادن آن کار را می‌زند.	میش سیاه روغن می‌دهد.	miš kâl ruqen ede kyvenov qurt ekane		
مغرب/اجتماع	منظور کسی که می‌خواهد کاری انجام بدهد ولی آن را به تأخیر می‌اندازد.	ما را مشکوک کردی و حالا که آبستن شدی نه نر می‌زایی و نه ماده.	kerdimov del betmâ ne nar ezâyne mâ	nar/mâ de	nar/mâ

از تعداد ۷۲ ضرب‌المثل موجود در مورد حیوانات اهلی، فراوانی نسبی برای حیوانات مختلف ارائه شده‌است. خر با ۳۰٪، سگ ۱۹٪، گاو ۹٪، شتر و میش ۵٪، اسب و گربه و بز ۴٪ بیشترین فراوانی را دارند. ضرب‌المثل‌ها به‌عنوان عناصر فرهنگی، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را در حوزه‌هایی مانند اخلاق، اجتماع و اقتصاد منتقل می‌کنند. تحلیل محتوای آن‌ها نشان می‌دهد که این عبارات نقش مهمی در آموزش و انتقال پیام‌های مرتبط با رفتارهای انسانی دارند. از گفتمان مربوط به ضرب‌المثل‌ها ۲۹٪ به اخلاق، ۱۳٪ به اجتماع و اقتصاد و ۱۲٪ به آموزش و ۱۱٪ به قدرت‌طلبی اختصاص دارد. همچنین ۲۳٪ به گفتمان مفید و ۷۶٪ به گفتمان مخرب اختصاص داده شده‌است. در گفتمان موجود به لحاظ موضوع، بیشترین ضرب‌المثل‌های به‌کاررفته در بخش اخلاق، اجتماع، اقتصاد و آموزش و تربیت به واژه «خر» اطلاق شده‌است. در

بحث قدرت‌طلبی نیز «سگ» بیشترین مورد را دارد.

۴-۲- تحلیل ضرب‌المثل‌های گیلکی

اهمیت نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های گیلکی را می‌توان در بافت تاریخی و جغرافیایی منطقه جست‌وجو کرد. استان گیلان به خاطر جنگل‌های سرسبز، حیات‌وحش متنوع و مجاورت با دریای خزر معروف است. محیط طبیعی تأثیر عمیقی بر فرهنگ و سنن گیلانی‌ها داشته‌است و به گنجاندن نمادهای حیوانی در ضرب‌المثل‌های آن‌ها منجر شده‌است. در تحلیل زبان‌شناسی زیست‌محیطی نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های گیلکی، این امکان را به ما می‌دهد تا پیوندهای پیچیده بین زبان، فرهنگ و جهان طبیعی را درک کنیم. زبان گیلکی بازتابی از تنوع فرهنگی و زیست‌محیطی این استان است.

جدول ۲- ضرب‌المثل‌های مرتبط با حیوانات اهلی در گیلکی

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
asb	asb	âdamə təşnə asbə paçalə âba xurə	آدم تشنه، آب جمع‌شده در جای پای اسب را می‌خورد.	-	مخرب/اجتماع
		asba guma gudə afsarə dumbəl gərde	اسب را گم کرده، دنبال افسار می‌گردد.	-	مخرب/اجتماع
		asb hər qad tuntər bəşə xu joba vištəra kune	اسب هر چقدر چابک‌تر برود، غذایش را بیشتر می‌کند.	-	مفید/آموزش و تربیت
		asba xərə tivilə dəvədid xər nibe amma xərə rāşona yād gire	اسب را در طویله خر ببندند، خر نمی‌شود اما راه رفتنش را یاد می‌گیرد.	-	مخرب/آموزش و تربیت
		asbi ki çəhəl sāl nāl nəbə anə səvəri ruzə qəyamətə re xobə	اسبی که چهل سال نعل نشود سواری‌اش برای روز قیامت خوب است.	-	مخرب/آرمان‌گرایی
		bəmərda asbə nālā fākaşe	نعل اسب مرده را می‌کشد.	کناپه از فرصت‌طلبی	مخرب/قدرت‌طلبی
		məgə ti asb nārənjdār dəbəstə nây?	مگر اسبست به درخت نارنج بسته است؟	-	مخرب/اخلاق
		digari ?asbe harâh şoʔn hamişe piyâd	با اسب دیگری رفتن، همیشه انسان پیاده است!	به امید همسایه بودن، باید گشنه بخوابی	مخرب/آموزش و تربیت
xər	xər	bidin dunya çi bubostə xər sâz u	بین دنیا کارش به کجا رسید	-	مخرب/اجتماع

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
		nəqârə zəne	که الاغ هم ساز و نقاره می‌زند.		
		âblâku jâ nâšti ita bə kol dâšti	لاک‌پشت به اندازه خودش جا نداشت یکی را هم به کول گرفته بود.	-	مخرب/آموزش و تربیت
âblâku	lâkpoft	vartulə lâku salə âblâku	دختر فراری، لاک‌پشت مرداب است.	دختری که از خانه‌اش فرار کند مثل لاک‌پشت مرداب قدر و ارزش ندارد.	مخرب/اخلاق
		ihəva mən âhu xu vača šir nədə	در این هوا آهو به بچه‌اش شیر نمی‌دهد.	-	مخرب/اجتماع
âhu	âhu	hizâr šekâr âhu be gouz jek tâzi niyârzane	شکار هزار آهو به باد در کردن یک سگ تازی نمی‌ارزد.	ارزش بالای چیزی	مفید/آرمان‌گرایی
hu/tâz âya	âhu /sag	â huya gə budob tâzya gə bigir	به آهو می‌گویند بدو، به سگ می‌گویند بگیر.	-	مفید/قدرت‌طلبی
bulbul	bulbul	zumuson u bulbul zay?	هنگام زمستان و بچه بلبل؟	-	مخرب/آموزش و تربیت
		az buz râdâri fegire	از بز، {پول} راهداری می‌گیرد.	در باب خساست	مخرب/اقتصاد
		buz buzâ dine pilâmâ çare	بز بز را می‌بیند، گیاه آق‌طی را می‌چرد.	-	مخرب/آموزش و تربیت
		xuda buza bide anə dum fanda	خدا بز را دیده، به او دم نداد.	-	مفید/آرمان‌گرایی
		buz buza dine šundâ çare	بز بز را می‌بیند و پلهم را می‌چرد.	کنایه از تأثیرپذیری و تقلید از یکدیگر	مخرب/اخلاق
		buze mu avarašum tav noxore	موی بز و ابریشم با هم تاب نمی‌خورد.	آبشان در یک جو نمی‌رود.	مخرب/تشبیه
		harki çap çap bəzənə bulbul niyə gə	هر کسی چه‌چه بزند که بلبل نیست.	-	مخرب/اجتماع
		ki bulbul sədâ nəʔnə onə harfe gire	کی صدای بلبل را ول می‌کند و به آواز چرخ‌ریسک توجه می‌کند؟	کنایه از بی‌مقدار شمردن خود	مخرب/اخلاق
		pitâr ku jor xânə dârə qursə xore âdəmân čuto šədə ku jor	مورچه بالای کوه لانه داشت غصه می‌خورد که انسان‌ها چطور بالای کوه می‌روند.	-	مفید/احساس و عاطفه
		zənâkə dəs ani jib bəšə kurə pičâyəm unə re	دست خانم به جیبش برود، گریه‌کوره هم به	-	مخرب/اقتصاد

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
		zənxāzi še	خواستگاری‌اش می‌رود.		
		piča pira bə iṣpəṭəkā be	گرچه پیر شود، (موجودی شبیه) شغال می‌شود.	-	مخرب/اجتماع
		gorbe ?āxond moftā bide xo pica re kitāb sar vagude	ملای مجانی را دید برای گریه‌اش سر کتاب باز کرد.	کنایه از فرد فرصت‌طلب	مخرب/اخلاق
		kələ piča gəbə amra vārān nəvāre	با حرف گریه نر باران نمی‌بارد.	-	مخرب/اخلاق
pičā	gorbe	piča qassābi mien sar bijir bonə?	گریه در قصابی مأخوذ به حیا می‌شود.	-	مفید/اخلاق
piṣi	gorbe	bidin dunya či bubostə piṣi nəqārə či bubostə	بین دنیا کارش به کجا رسید که گریه نقاره‌چی شد.	-	مخرب/اجتماع
čičini	gonjejk	čičini ani sufrə jâ dānə unčine	گنجشک از سفره‌اش دانه بر نمی‌دارد.	کنایه از خسیس بودن	مخرب/اقتصاد
haj haji	čelčele	jə haj haji, kərayə xānə fegire	از چلچله اجاره منزل می‌گیرد.	در باب خساست	مخرب/اقتصاد
		xər nihe palān bihe	هنوز خر نخریده، پالان خریده‌است.	-	مخرب/ آرمان‌گرایی
		adəm xər bəbə gereftārə xər nəbə	آدم خر باشه، گرفتار خر نباشه.	-	مخرب/اخلاق
	xar	hačın xər furša bidinə	انگار خر ماسه را دیده باشد.	-	مخرب/اخلاق
		vāxərə bostən	شبیه خر شدن	کنایه از پررو شدن	مخرب/اخلاق
		a xər nəbə xərə, pālān kunəm rəngə digə	این خر نشود خر دیگر، پالان می‌گذارم رنگ دیگر.	-	مخرب/ اجتماع
		vaxti nəhārə xurus bəxānə ita doxtər xayə fərār kudən	هنگام نهار وقتی خروس بخواند دختری می‌خواهد بگریزد.	-	مخرب/اجتماع
	xurus	vaxti xurus dārə sər bəšə giraniyə	وقتی خروس بالای درخت برود، گرانی است.	-	مخرب/اقتصاد
		du ta xurus yta xonə bisən hittə naxondənən	دو خروس در یک خانه باشند هیچ کدام قوقولی قوقو نمی‌کنند.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
		ti xurus morqānə kune	خروست تخم می‌گذارد.	کنایه از خوش‌شانسی	مفید/اجتماع
səpəla	espele	tulə ābə səpəla māne	مانند اسپله (نوعی ماهی حرام گوشت) آب گل‌آلود است.	-	مخرب/قدرت‌طلبی

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
sək	sag	vaxti sək bə zuzə təfāqe bəd xayə dəkəftən	وقتی سگ زوزه کند اتفاق بدی خواهد افتاد.	-	مخرب/اجتماع
		sək səkə gire, kobli re ra vāve	سگ سگ را می‌گیرد، برای کولی راه باز می‌شود.	-	مخرب/اجتماع
		čumača səkə mane bi xer! ham qaribā gire ham āšənāye	بی‌خیر مانند سگ چماچاه است، هم غریبه را می‌گیرد و هم آشنا را.	-	مخرب/اخلاق
		gərin sok az sar çešme āv xune	سگ گر از سرچشمه آب می‌خورد.	آدم پرمدعا	مخرب/اخلاق
		zāk ba zāk xušə sək ba sək	بچه با بچه خوش است، سگ با سگ.	-	مفید/اجتماع
		səkə duma haf sāl qāləb dəvəstid, birun bəvərdid bideid kəjə	دم سگ را هفت سال قالب بستند، بیرون آوردند دیدند هنوز کج است.	-	مخرب/اجتماع
		sək aḡə xānə bədaštibi, lānə pušt nuxufti	سگ اگر خانه داشت پشت لانه {مرغ} نمی‌خوابید.	-	مخرب/اجتماع
		səkə kələ buxurdə	کله سگ خورده	کنایه از پرچانگی	مخرب/اخلاق
sək	sag	sək səkə, sâquzākəm səkə	سگ سگ است و توله‌سگ هم سگ.	-	مخرب/اجتماع
		sək dāne bā pinik duj	سگ می‌داند با وصله‌دوز.	کنایه از عدم دخالت در مسائل دو نفر دیگر	مخرب/اخلاق
		sək xu xānəyā puštakudə	سگ به خانه‌اش پشت کرده	-	مخرب/اخلاق
		səkā nəzən amma bətersān	سگ را نزن اما بترسان.	-	مخرب/سیاست
		səkā pələxuri sər giridi	سگ را موقع خوردن پلو می‌گیرند.	-	مخرب/اجتماع
		səkə jānā dāre	جان سگ دارد.	کنایه از سخت‌جان بودن	مخرب/اجتماع
		sək har jâ buxusə, xu duma amrâ oyâ jâru zəne	سگ هر جا بخوابد با دمش آنجا را جارو می‌زند.	-	مفید/اخلاق
		sək ziyād xuk bigir niyə	سگ، چندان توان حمله به خوک را ندارد.	-	مخرب/اخلاق
		səka bidin koya xufte ani dum koya nəhâl	بین سگ کجا خوابیده، دمش کجاست.	-	مفید/اخلاق
		səkə re vâš bəna gâbə re xâš	برای سگ علف گذاشت، برای گاو استخوان.	-	مخرب/اجتماع

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
		sək, mâhi kələ buxurdə sufâlə səra gərde	سگ، کله‌ماهی خورده روی سفال (سقف) قدم می‌زند.	کنایه از تازه به دوران رسیده بودن	مخرب/قدرت‌طلبی
		anə sər bubostə səkə sər	سر او شد مانند سر سگ.	-	مخرب/متفرقه
		pirə sək bigir niyə	سگ پیر، گیرنده نیست.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
		na bušu na biya, hu səkə mane	نه برو نه بیا، همان سگ را می‌ماند.	-	مخرب/اجتماع
sək	sag	har çi sək vištər mr bukunə šâl vištər morqâna gire	هر چقدر سگ بیشتر عمر کند شغال بیشتر مرغ‌ها را می‌گیرد.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
		hamətâ sək ušum šəkâr niše, tərse anə guša suruf dânə bəše	هر سگی به شکار بلدرچین نمی‌رود، می‌ترسد دانه علف هرز در گوشش فروبرود.	-	مفید/قدرت‌طلبی
		sək xu xonə vər zur danə	سگ در حریم خانه‌اش زورمند است.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
		səkon bušon xərâbə, salon bəman âbâdi	سگ‌ها به خرابه رفتند و شغال‌ها به آبادی آمدند.	در بیان به هم خوردن کار دنیا	مخرب/قدرت‌طلبی
		sək agə inə dunbâla bəši âdama bunə	اگر سگ به دنبالش برود آدم می‌شود.	-	مخرب/اخلاق
		səke zendegije, nazanin govzron	گذران نازنین و زندگی سگی	دوگانگی ظاهر و باطن، خودنمایی کردن	مخرب/اخلاق
		səkə harzə low girandə niyə	سگی که بیهوده پارس می‌کند، گیرنده نیست.	-	مخرب/اخلاق
		âdam bəd barə, dârə jorəm una sək ginə	آدم بدشانسی بیاورد، بالای درخت هم سگ او را گاز می‌گیرد.	کنایه از بدقابلی	مخرب/اجتماع
		sək xo sâhebâ našnase	سگ صاحبش را نمی‌شناسد.	-	مخرب/اخلاق
		puštə sər sək lâb kune	پشت سر سگ پارس می‌کند.	در مذمت غیبت	مخرب/اخلاق
		bəđârəm səgəkə bəgirə ləngəkə	«برای چه؟ مگه دارم سگ را که عاقبت پایم را گاز بگیرد.	-	مخرب/اخلاق
		bəđâri sək kəlləpâčə	انگاری سگ، کله‌پاچه	-	مخرب/اخلاق

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
		biyârdây	آورده‌است.		
		mi sâke ârə	برای سگ من (این کار) عار است.	-	مخرب/اخلاق
		sək agə xanə čâkun bu čəre ayvânə kun xufti	سگ اگر خانه‌ساز بود، چرا کنج ایوان می‌خوابید؟	-	مخرب/اخلاق
sək	sag	sək tobə mærgə	توبه سگ مرگ است.	-	مخرب/اخلاق
		sək per našti dâdə amu kudi	سگ، پدر نداشت عمو را صدا می‌زد.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
		səkə pəyr nədâ gut mou ?amo xoâm	سگ پدر نداشت، می‌گفت من عمو می‌خواهم.	بسه آدم بی‌اصل و نسب گویند.	مخرب/اخلاق
sək/ pičâ	Sag/foq âl	sək u pičâyə mânidi	شبیه سگ و گربه هستند.	باهم مدام درگیرند.	مخرب/اجتماع
sək/ jâl	Sag/foq âl	sək u šâl bəšâxtidi	سگ و شغال با هم توافق کردند.	دو نفر متضاد هم باهم کنار آمدند.	مخرب/اجتماع
qâz	qâz	farâz badâ xo daze sar bebine mi yâze	داسش را تیز کرد تا سر غاز مرا ببرد.	-	مخرب/قدرت‌طلبی
qârə	lak lak	dərâzə qârə	مثل لک‌لک بلند است.	-	مخرب/تشبیه
		qârə qulənj bigiftə?	لک‌لک قولنج گرفته؟	-	مخرب/اجتماع
qâtər	qâtər	qâtəra bugofti ti per kiya? bugoftə mi deyî asbə	به قاطر گفتند پدر تو کیست؟ گفت دایی‌ام اسب است.	-	مخرب/اخلاق
qorbâq e	qorbâqe	qorbaqe šəb bəxânə hava xərâbə	قورباغه شب بخواند هوا خراب است.	کنایه از هوای بارانی	مخرب/تشبیه
		har vaxt qorbaqe bəxânə bəharə	هر وقت قورباغه بخواند، بهار است.	-	مفید/تشبیه
kələ pičâ	gorbe nar	kələ pičə xu zakana xure	گربه نر بچه‌هایش را می‌خورد.	مصداق بی‌رحمی	مخرب/اخلاق
kələčâ	kalâq	sia kələčə nəša âbə mərə sifida kudən	کلاغ سیاه را نمی‌شود با آب سفید کرد.	-	مخرب/اجتماع
		kələčâ bugoftədə gəb bəzən bugoftə qâr go qâr go	به کلاغ گفتند حرف بزن گفت: غار گو غار گو.	-	مخرب/اجتماع
kowtər	kabotar	kowterə kâzemeynə; kərbəla xure, baqdâd dirine	کبوتر کاظمین است؛ کربلا می‌خورد، در بغداد فضله می‌گذارد.	کنایه از «در کجا بر کجا بودن» و فاصله‌های	مفید/اجتماع

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
				دور را در زمان کوتاهی طی کردن	
		kowtər kowtərə ge baqbəqu	کیوتر به کیوتر می‌گوید بغ‌غو.	-	مفید/ اجتماع
		gāb gābə nəzəne	گاو گاو را نمی‌زند.	کسی به کسی نیست.	مخرب/ اجتماع
		čār češm miyān gābā bebu?rde	بین چهار چشم، گاو را برد.	-	مخرب/ اجتماع
		aməra gāvə mānəsān duštāndərə	ما را دارد مثل گاو می‌دوشد.	-	مخرب/ قدرت‌طلبی
	gāv	tā gāv sare najāi šo daneke	تا گاو به حیاط نیاید، شب نمی‌شود؟	از روی یک مــــــدار پافشاری نکردن	مفید/ اخلاق
		late saŋ buxorda gou bi lāt ise mane	گاو سنگ لات خورده نمی‌تواند دور از دشت زندگی کند.	ترک عادت موجب مرض است.	مخرب/ اخلاق
		do tate kal ge jete sarə gore nuku?nan	دو گاو نر در یک خانه نعره نمی‌کنند.	دو سلطان در اقلیمی نکتند.	مخرب/ قدرت‌طلبی
	gāv	tər kələ u gušnə gow, tu gow bəbi nuxoni?	برگ نورسته توت و گاو گرسنه، تو گاو باشی نمی‌خوری؟	-	مفید/ اجتماع
		māhi māhyə šalmon, mās māsa gāləškolum	ماهی ماهی سلمان، ماست ماست روستای گالش‌کلام {النگرود}.	گونه‌ای زبانزد که امتیازات و ویژگی‌ها خاص روستاها را به رخ می‌کشد.	مفید/ اجتماع
		na māhi xurəm na māhi məqza ita vəvin fādəm hamsāda qırə	نه ماهی می‌خورم نه مغز ماهی را، یک بُرش از قرض همسایه می‌دهم.	-	مفید/ اخلاق
		ānqad xoš šansə inə raxtsori taštə men māhi pərənə	آن قدر خوش شانس است که در تشت رختشویی‌اش ماهی می‌افتد.	کنایه از خوش‌شانسی	مفید/ اجتماع
		ābā tulə gundə māhi giftāndərə	آب را گل‌آلود کرده و داره ماهی می‌گیره.	-	مخرب/ قدرت‌طلبی
	morq	morqā bugoftədə təre ci ruz xošə? bugoftə azā mərə	به مرغ گفتند: برای تو چه روزی خوش است؟ گفت عزا	-	مخرب/ احساس و عاطفه

تلفظ در گیلکی	معادل در فارسی	ضرب‌المثل	معادل تحت لفظی	در فارسی معیار	کارکرد موضوعی
		azâyə arusiyaṁ mære azâ	برای من عزاست و عروسی هم عزا.		
		bibištə morqə bə pā dare	مرغ برشته را سر پا نگه می‌دارد.	کنایه از غلو بسبیار و دروغ‌پردازی	مخرب/اخلاق
morqâ nə	morq	kulušə jir morqânə biaftə	زیر کاه تخم‌مرغ پیدا کرد.	کنایه از خوش‌شانسی	مفید/اجتماع
malja	gonjejk	malja mondanə; ham bijārə sər xa barənje bəxorə ham xonə kandujə mien	گنجشک را می‌ماند؛ هم می‌خواهد سر شالیزار برنج را بخورد هم داخل کندوج.	-	مخرب/اخلاق
morq	morq	čâr çešm miyân morqe osâde bušo?	بین چار چشم، مرغ را برداشت.	-	مفید/اجتماع

در تحلیل فراوانی نسبی در ضرب‌المثل‌های مربوط به حیوانات اهلی، از مجموع ۱۰۹ مورد، سگ با فراوانی ۳۷٪ بیشترین میزان را شامل می‌شود، درحالی‌که اسب ۷٪، گاو ۶٪، گربه ۵٪، بز ۴٪ و پرندگان در مجموع ۱۸٪ را در بر می‌گیرند.

در این ضرب‌المثل‌ها با توجه به دسته‌بندی‌های ذکرشده در مورد ضرب‌المثل‌ها، بیشترین رفتاری که به چشم می‌خورد، تأکید بر روی اخلاقیات، اجتماع و قدرت‌طلبی است که بخش مربوط به اخلاقیات ۳۳٪ و بعداز آن اجتماع ۳۲٪ و قدرت‌طلبی با ۱۳٪ برجسته‌ترین موضوع است که از این تعداد سهم گفتمان مفید ۱۹٪ و گفتمان مخرب ۸۴٪ را در بر دارد. بیشترین بسامد موجود به لحاظ کارکرد موضوعی را «سگ» در تمامی موارد (اخلاق، اجتماع، قدرت‌طلبی، گفتمان مخرب) با درصد بالا دارد.

۵- نتیجه‌گیری

با مطالعه الگوهای زبانی و زمینه‌های فرهنگی ضرب‌المثل‌ها و استعاره‌های مربوط به حیوانات و ادبیات عامه، می‌توان مفاهیم و باورهای زیست‌محیطی گویشوران لری بختیاری و گیلکی را پیدا کرد. در پاسخ به سؤال نخست یعنی نقش ضرب‌المثل‌ها در بازنمایی فرهنگ و اقلیم در لری بختیاری و گیلکی نشان داده شد که ضرب‌المثل‌ها در این دو گویش دارای ارزش زیست‌محیطی و فرهنگی قابل‌توجهی هستند. آن‌ها به‌عنوان گنجینه دانش عمل می‌کنند که از طریق نسل‌ها منتقل می‌شود. گویشوران این دو منطقه با گنجاندن حیوانات در ضرب‌المثل‌های خود، به

اهمیت تنوع زیستی و لزوم حفظ آن اذعان دارند.

درباره پرسش دوم، بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های ضرب‌المثل‌های مرتبط با حیوانات اهلی در دو اقلیم نشان داد، فرهنگ بختیاری در ارائه ضرب‌المثل‌های خود واژه «خر» را به‌گونه‌ای برجسته می‌سازد که نشان‌دهنده نقش مهم این حیوان در زندگی روزمره مردم به‌عنوان ابزار کار یا وسیله حمل‌ونقل است. از سوی دیگر، در فرهنگ گیلکی، ضرب‌المثل‌ها بیشتر نمادهای دیگری مانند اسب را بیشتر استفاده می‌کنند که این موضوع نشان از تفاوت‌های فرهنگی میان این دو جامعه دارد. در ضرب‌المثل‌های گیلکی نیز در ۱۸ درصد عبارات پرندگان را برجسته می‌کند که احتمالاً تحت تأثیر نزدیکی این منطقه به دریای کاسپین است. برعکس، در ضرب‌المثل‌های بختیاری از پرندگان استفاده نشده است.

جدول ۳- حیوانات اهلی در لری بختیاری و گیلکی

نام حیوانات	لری بختیاری (درصد)	گیلکی (درصد)
خر	۳۰٪	-
پرندگان	-	۱۸٪
سگ	۱۹٪	۳۷٪
گاو	۹٪	۶٪
شتر	۵٪	-
میش	۵٪	-
اسب	۴٪	۷٪
گربه	۴٪	۵٪
بز	۴٪	۴٪

در گیلکی، ۳۷ درصد از ضرب‌المثل‌ها از آن سگ است، درحالی‌که این میزان در لری بختیاری تنها ۱۹ درصد است. شتر و میش در ضرب‌المثل‌های بختیاری ۵ درصد را تشکیل می‌دهند که نشان‌دهنده تصدیق فرهنگی مرتبط با بافت جغرافیایی است. در گیلان نبود این حیوانات (شتر و میش) حکایت از تمایزات منطقه‌ای و فرهنگی دارد. در نهایت، ضرب‌المثل‌های بختیاری و گیلکی به‌طور مساوی از اسب، گربه و بز در گفته‌های خود بهره می‌برند که نشان‌دهنده درک فرهنگی مشترک در میان این جوامع است.

در نهایت، در پاسخ به پرسش سوم، درخصوص الگوهای زبانی مرتبط با حفظ اکوسیستم مشخص شد که انتخاب نام حیوانات در ضرب‌المثل‌ها خودسرانه نیست. بلکه عمیقاً در زمینه‌های فرهنگی و زیست‌محیطی این گویش‌ها ریشه دارد. حضور حیوانات خاص در

ضرب‌المثل‌ها نشان می‌دهد که مردم این مناطق با گونه‌های جانوری بومی آشنایی دارند. حیواناتی که در امثال و حکم به کار رفته‌اند، معمولاً گونه‌هایی هستند که مردم در زندگی روزمره خود با آن‌ها مواجه شده‌اند، چه در زمینه دامداری و شکار، چه در زیستگاه‌های طبیعی و چه در زندگی اجتماعی. برای مثال، حضور واژه «خر» در ضرب‌المثل‌های بختیاری نشان‌دهنده نقش آن در فرهنگ و محیط زیست این منطقه است. به همین ترتیب، ذکر نام پرندگانی مانند غاز و لک‌لک در ضرب‌المثل‌های گیلکی بازتابی از اکوسیستم تالابی و جلگه‌ای این ناحیه است. در بسیاری از ضرب‌المثل‌ها، رابطه بین انسان و حیوانات نشان می‌دهد که مردم این مناطق به خوبی از وابستگی‌های متقابل موجودات زنده آگاه بوده‌اند. برای مثال، در برخی از مثل‌ها ممکن است به وابستگی حیوانات به منابع آب، نوع تغذیه آن‌ها، یا حتی تأثیر تغییرات فصلی بر روی رفتار آن‌ها اشاره شود.

استفاده از حیوانات در ضرب‌المثل‌ها تنها به مسائل زیست‌محیطی محدود نمی‌شود، بلکه وسیله‌ای برای انتقال دانش، تجربه و ارزش‌های اجتماعی نیز هست. مردم از ویژگی‌های خاص حیوانات برای مقایسه رفتارهای انسانی، نصیحت و آموزش نسل‌های بعدی استفاده می‌کنند.

جدول ۴- گفتمان ضرب‌المثل‌ها (حیوانات اهلی)

نوع گفتمان	لری بختیاری (درصد)	گیلکی (درصد)
اخلاقیات	۲۹٪	۳۳٪
اجتماع	۱۳٪	۳۲٪
قدرت‌طلبی	۱۱٪	۱۳٪
مفید	۲۳٪	۱۹٪
مخرب	۷۶٪	۸۴٪

تفاوت‌های قابل توجهی در استفاده از گفتمان ضرب‌المثل مربوط به حیوانات اهلی در لری بختیاری و گیلکی مشاهده می‌شود. حوزه اخلاقیات در گیلکی با اختصاص ۳۳ درصد از گفتمان‌ها به خود از گویش بختیاری با ۲۹ درصد پیشی می‌گیرد. در زمینه مسائل اجتماعی نیز گیلکی با ۳۲ درصد بر لری بختیاری با ۱۳ درصد غالب است. جالب است که در حوزه‌های قدرت‌طلبی و گفتمان مخرب، درصدها بین دو جامعه تقریباً یکسان است و تفاوت‌های قابل توجهی مشاهده نمی‌شود. لری بختیاری ۲۳ درصد گفتمان‌ها درباره مفید بودن است در حالی که گیلکی تنها ۱۹ درصد را به این حوزه اختصاص داده است. این نتایج نشان می‌دهد که تفاوت‌های فرهنگی و اولویت‌های اجتماعی در دو جامعه بختیاری و گیلکی تأثیر مستقیمی بر گفتمان‌های زبانی و انتخاب مضامین مختلف در ضرب‌المثل‌ها دارد.

منابع

- بشرا محمد. *باورهای عامیانه مردم گیلان*، رشت: فرهنگ ایلیا. ۱۳۸۶.
- پرچم محمد. *بررسی و طبقه‌بندی ضرب‌المثل‌های گیلکی*، رشت: فرهنگ ایلیا. ۱۳۹۲.
- تسلیمی علی. *افسانه‌های مردم گیلان (۱)*، رشت: فرهنگ ایلیا. ۱۳۹۰.
- حسامی تورج، افراشی آریتا، ابوالحسنی چیمه زهرا، سالاس رفیعی بناتریس. *بررسی مقابله‌ای اصطلاحات حاوی اشیا در زبان‌های اسپانیایی و فارسی با رویکرد زبان‌شناسی انسان‌شناختی*. *جستارهای زبانی*. ۱۴۰۰؛ ۱۲ (۲): ۳۵۱-۳۲۱.
- روشن بلقیس، یوسفی‌راد فاطمه، شعبانین فاطمه. *مبنای طرح‌واره‌ای استعاره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شرق گیلان*. *زبان‌شناخت*. ۱۳۹۲؛ (۴): ۷۵-۹۴.
- سلیمانین مصطفی، نقی‌زاده محمود. *استعاره در ضرب‌المثل‌های لری (با تأکید بر مثل‌های منطقه باغملک)*، اهواز: تر آوا. ۱۳۹۷.
- شریفی آزاده، ندیمی نرجس. *تحلیلی معنی‌شناختی از کاربرد نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های گویش لار (با تکیه بر دلالت، موضوعیت و کارکرد اجتماعی)*. *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (ویژه نامه نامه فرهنگستان)*. ۱۳۹۲؛ (۲): ۱۳۷-۱۵۹.
- شریفیان فرزاد. *زبان‌شناسی فرهنگی: مفهوم‌سازی‌های فرهنگی و زبان*، رفسنجان: دانشگاه ولی‌عصر. ۱۳۹۸.
- طالبی دستنایی قطره. *کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش بوشهری و شهرکردی: تحلیلی در زبان‌شناسی زیست‌محیطی*. *فرهنگ و ادبیات عامه*. ۱۳۹۸؛ ۲۹ (۷): ۱۵۷-۱۸۴.
- غلام‌دوست هادی. *ادبیات شفاهی گیلکی (شرق گیلان)*، رشت: فرهنگ ایلیا. ۱۳۹۸.
- قطره فریبا، پشتوان حمیده. *و طالبی دستنایی مهنار: رویکرد زیست‌محیطی در پژوهش‌های زبان*. *زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۱۳۹۴.
- قنبری عدیوی عباس. *فولکلور مردم بختیاری، شهرکرد: نیوشه*. ۱۳۹۱.
- نقدی‌پور موسی. *ناب‌ترین ضرب‌المثل‌های بختیاری*، اهواز: خاتم سبز. ۱۳۸۳.
- Alghamdi NA. Socio-pragmatic representation of animal in Al-Bahah proverbs: An ecolinguistic analysis. *Utopía y Praxis Latinoamericana*. 2019;24(6):274-84.
- Bouyer A. The effect of geographical phenomena in naming the villages of West Azerbaijan province.
- Chen S. Language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field. *Ampersand*. 2016 Jan 1;3:108-16.
- Cieslicka A. Comprehension and interpretation of proverbs in L2. *Studia Anglica Posnaniensia*. 2002;37:173-200.

- Estaji A, Nakhavali F. Semantic derogation in Persian animal proverbs. Theory and Practice in Language Studies. 2011 Sep 12;1(9):1213-7. Doi: 10.4304/tpls. 1.9. 1213-1217
- Hsieh, S. C. (2008)"Cognitive models of using animal and plant metaphors." Languages across Cultures (2008): 131-149.
- Estaji A, Nakhavali F. Semantic derogation in Persian animal proverbs. Theory and Practice in Language Studies. 2011 Sep 12;1(9):1213-7.
- Gibbs Jr RW, Johnsson MD, Colston HL. How to study proverb understanding. Metaphor and Symbol. 1996 Sep 1;11(3):233-9.
- Hagège C. Le problème linguistique des prépositions ET la solution chinoise: avec UN essai de typologie à Travers plusieurs groupes de langues. Peeters Publishers; 1975.
- Haugen E. The ecology of language. The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment. 2001:57-66.
- Kovecses Z. Metaphor: A practical introduction. Oxford university press; 2010 Mar 12.
- Lakoff G, Turner M. More than cool reason: A field guide to poetic metaphor. University of Chicago press; 2009 Jul 27.
- Katz, Albert N. (1999). "Proverb in Mind", Metaphors and symbols, vol. 14, issue 1.
- Langacker RW. Culture, cognition, and grammar. In Language contact and language conflict 2011 Apr 12 (pp. 25-53). John Benjamins Publishing Company.
- Larson B. Metaphors for environmental sustainability: Redefining our relationship with nature. Yale University Press; 2011 Jun 28.
- Mühlhäusler P. Language of environment, environment of language: A course in ecolinguistics. (No Title). 2003 Sep.
- Nakhavali F. A semantic and cultural study of Animal Expressions in English and Persian. In 2011 ASEE Annual Conference & Exposition 2011 Jun 26 (pp. 22-97).
- Palmer JD. Language ecology. TESOL Quarterly. 1974 Sep 1:225-32.
- Pourhossein S. Animal Metaphors in Persian and Turkish Proverbs: a Cognitive Linguistic Study.
- Rousta F, Masoumi M, Nazari J. A Thematic Analysis of Metamorphosis in the Culture and Stories of the Bakhtiari and Kohgiluyeh-and-Boyer-Ahmad People.
- Sakalauskaite A. Zoometaphors in English, German, and Lithuanian: a corpus study. University of California, Berkeley; 2010.
- Sapir E. Language and environment. The ecolinguistics reader. Language, ecology and environment. 2001:13-23.
- Shabani M, Sorahi M, Sadeghi A. The Impact of Gender and Age on the Use of Animal Names as Forms of Address and Description in English and Persian. Journal of Applied Linguistics and Language Research. 2016 Sep 18;3(6):146-59.
- Sharifian, F. (2017). Cultural Linguistics: Cultural conceptualisations and language (Vol. 8). John Benjamins Publishing Company.
- Steffensen SV. Language, ecology and society: An introduction to dialectical linguistics. In Language, ecology and society: A dialectical approach 2007 (pp. 3-31). Bloomsbury Academic.

- Stibbe A. *Ecolinguistics: Language, ecology and the stories we live by*. Routledge; 2015 May 1.
- Temple JG, Honeck RP. Proverb comprehension: The primacy of literal meaning. *Journal of Psycholinguistic Research*. 1999 Jan;28(1):41-70.
- Verhagen FC. Worldviews and metaphors in the human-nature relationship: An ecolinguistic exploration through the ages. *Language and Ecology*. 2008 Dec 6;2(3):1-9.
- Wierzbicka A. Conceptual primes in human languages and their analogues in animal communication and cognition. *Language Sciences*. 2004 Sep 1;26(5):413-41.
- Wolf HG. Language and culture in intercultural communication. In *The Routledge handbook of language and culture* 2014 Dec 17 (pp. 445-459). Routledge.
- Jung M. Ecological criticism of language. *The ecolinguistics reader*. Language, ecology and environment. 2001:270-85.
- Yuniawan T, Rokhman F, Rustono R, Mardikantoro HB. The study of critical ecolinguistic in green discourse: Prospective eco-linguistic analysis. *Humaniora*. 2017;29(3):291.

روش استناد به این مقاله:

میردار سلطانی لیلا، ابوالحسنی چیمه زهرا، محمودی بختیاری بهروز، کربلایی صادق مهناز. زبان‌شناسی زیست‌محیطی در ضرب‌المثل‌ها: بررسی تطبیقی نام حیوانات در لری بختیاری و گیلکی، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۴؛ ۲(۲۰): ۱۶۹-۱۹۵.
DOI:10.22124/plid.2026.30039.1711

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

